

HEGEMÓNIA ÉS BEFOLYÁSSZERZÉS ANKARA POLITIKÁJÁBAN – *SOFT POWER* ELEMEEK A KULTURÁLIS KAPCSOLATOKTÓL A SZUNNITA ISZLÁM VALLÁSI DOMINANCIÁJÁIG¹

Hegemony and Gaining Influence in Ankara's Politics – Soft
Power Elements from Cultural Ties to the Religious Dominance
of Sunni Islam

Biró Dávid²

Absztrakt: A 2000-es évek közepe óta Törökország beépítette külpolitikai programjába a puha hatalmi diskurzust, és figyelmét a puha hatalom infrastruktúrájának kiépítése felé fordította. Diplomáciai hálózatát és nyilvános diplomáciai apparátusát a puha hatalom érvényesítése érdekében bővítette. A puha hatalom megjelenik a török külpolitikában a kulturális kapcsolatok erősödésében, az oktatási és ösztöndíjprogramok népszerűsítésében, az iszlám vallási hegemoniában és a török üzleti körök, hálózatok külföldi aktivizmusában, vagy éppen a médiaszolgáltatások területén is. Természetesen Törökország a külpolitikai aktivizmusa során nem csak *soft power* elemeket alkalmaz. Ám ez a hatalomgyakorlás egyre meghatározóbb például Ankara keleti politikájában, különösen a független türk köztársaságok kapcsolatépítése során. Jelen tanulmány célja, hogy

¹ Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválósági Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

² Biró Dávid, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola, Új- és Jelenkori Egyetemes Történelem Doktori Program, doktoranduszhallgató. Kutatási területe: Törökország külpolitikája.

ORCID azonosító: <https://orcid.org/0000-0002-3583-1985>

A szerző további munkásságát lásd a Magyar Tudományos Művek Tára oldalán:

<https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10073689>

E-mail cím: birodave@gmail.com

röviden ismertesse Ankara külpolitikájának néhány *soft power* elemét a kulturális kapcsolatok szélesítésétől, az erősödő vallási kapcsolatokon át.

Kulcsszavak: MÜSIAD, Maarif Alapítvány, Diyanet, *soft power*, kultúra, média

Abstract: Since the mid-2000s, Turkey has incorporated soft power discourse into its foreign policy agenda and turned its attention to building soft power infrastructure. He expanded his diplomatic network and public diplomatic apparatus to enforce soft power. Soft power appears in Turkish foreign policy in the strengthening of cultural ties, in the promotion of education and scholarship programs, in the religious hegemony of Islam and in the activism of Turkish business circles and networks abroad, or even in the field of media services. Of course, Turkey does not just use soft power elements in its foreign policy activism. But this exercise of power is becoming increasingly important in Ankara's eastern politics, for example, especially in building relations with the independent Turkic republics. The aim of the present study is to briefly describe some of the soft power elements of Ankara's foreign policy, from the broadening of cultural relations to the strengthening of religious relations.

Keywords: MÜSIAD, Maarif Foundation, Diyanet, soft power, culture, media

BEVEZETÉS

Joseph Nye megfogalmazása szerint a hatalom megfoghatatlan, vitatott és nehezen mérhető fogalom.³ A hatalom, bár különbözik az erő alkalmazásának képességétől, magában foglalja a fenyegető hatalmat, tehát a pusztítás képességét, a gazdasági hatalmat és a kapcsolatok létrehozásának képességét és azok összetevőit.⁴

A nemzetközi kapcsolatok területén a hatalom és a politika összefonódik, és a kettő nem választható el egymástól.⁵ Az államok, mint a nemzetközi politika főszereplői, egymás rovására hajszolják a hatalmat,⁶ az

³ NYE, 2011.

⁴ Vö: BOULDING, 1989.

⁵ Részletesebben lásd: CARR, 1941.

⁶ MEARSHEIMER, 2005. 139–152. o.

államok külpolitikai érdekei ennek a hatalomnak a megőrzésében és megszerzésében állnak.⁷ Kijelenthető, hogy a hatalom a politika és a kormányok nélkülözhetetlen eszközének tekinthető.⁸ Számos ország törekszik arra, hogy puha hatalmi (*soft power*) eszközöket felhasználva befolyást szerezzen az adott országban. A puha hatalom alkalmazásának több módja is van. A befolyásszerzés mértéke attól is függ, hogy a befolyásra törekvő ország a sajátjához mérten eltérő, vagy hasonló kulturális közegben kell, hogy alkalmazza befolyásszerző képességeit, eszközeit.

Törökország, különösen az AKP (törökül: *Adalet ve Kalkınma Partisi*, magyar fordításban: Igazság és Fejlődés Pártja) 2002-es hatalomra kerülését követően egyre aktívabban vett részt a regionális külpolitikában, elsősorban a volt Oszmán Birodalom területeit érintően, majd fokozatosan nyitott kelet felé is, ahol a független türk köztársaságok között fokozhatta jelenlétét. A tanulmány célja, hogy vázolja Törökország külpolitikájának azon *soft power* eszközeit, amelyek segítségével Ankara jelentősebb befolyásra törekszik, különös tekintettel az ország keleti politikáját illetően. Éppen ezért kerül kiemelésre az oktatási és kulturális kapcsolatokban rejlő potenciál, a *Maarif* Alapítvány jelentősége, a török üzleti körök hatása, a török média jelenlegi helyzete és szerepe a politikában, vagy éppen az iszlám valláshoz kapcsolódó struktúra dominanciája.

I. *SOFT POWER* ÉS A TÖRÖK KÜLPOLITIKA

A politikában (és különösen a nemzetközi politikában) a puha hatalom a kooptálás képessége, nem pedig a kényszer eszköze. Ezáltal az adott ország képes lehet arra, hogy előnyöket – gazdasági, külpolitikai, kulturális – érjen el a puha hatalom alkalmazásával.⁹ Nye mellett érvel, hogy egy ország elérheti a kívánt eredményeket a világpolitikában a puha hatalom alkalmazásával, mert más országok csodálják értékeit, eredményeit, és ezáltal követik példáját.¹⁰ Nye szerint a puha hatalom egy viselkedést kiváltó tényező, amelyet a vonzalom és a példamutatás vezet. Továbbá Nye számára a hatalom egyfajta képesség arra, hogy befolyásolja mások viselkedését annak érdekében, hogy elérje a kívánt eredményeket.¹¹

⁷ KUNTZ, 2010. 189–208. o.

⁸ CARR, 1941.

⁹ NYE, 2008. 94–109. o.

¹⁰ Ennek részleteit bővebben lásd például: NYE, 2004.

¹¹ FAN, 2008. 147–158. o.

A puha hatalom fogalmát először a 2000-es évek közepén kezdték használni a török külpolitikában, az AKP, azaz az Igazság és Fejlődés Pártja, határozottabb külpolitikai aktivizmusát követően. Törökország külpolitikai aktivizmusa elsőként a Balkánon és a Közel-Keleten és Afrikában¹² jelent meg, majd fokozatosan nyitott a keleti független türk köztársaságok irányába is (Azerbajdzsán, Kazahsztán, Kirgizisztán, Türkmenisztán, Üzbegisztán).

A puha hatalom, mint külpolitikai koncepció Törökországban Ahmet Davutoğlu stratégiai mélységi víziója alapján formálódott meg, egy olyan politikai megközelítésben, amely Törökország történelmi, földrajzi és kulturális kapcsolataiból merít a közeli államokhoz.¹³ Ezen kereten belül Törökország a tágabb értelemben vett törökséggel való kulturális rokonságára támaszkodik. A Balkán, a Közel-Kelet és Közép-Ázsia jelentik azokat a térségeket, amelyekről a doktrína feltételezi, hogy Törökország és a fent említett régiók kölcsönösen és eredményesen fejleszthetik kapcsolataikat. Törökország kulturális örökségének és hagyományainak hangsúlyozása alapvető eleme volt a Davutoğlu-korszak külpolitikai doktrínájának, amelyben Törökország jobb kapcsolatokra törekedett a volt oszmán területeken létrejött nemzetekkel, majd ezeknek a kapcsolatoknak a fokozását Törökország puha hatalmi eszközök alkalmazásával képzelte el. Ezenkívül Törökország közvetítőként lépett fel a Közel-Keleten, hiszen 2010-ig szoros kapcsolatai voltak Izraellel és az arab államok többségével.¹⁴

A kormányzó AKP-kormány első évtizedében Törökország felemelkedő és egyre meghatározóbb regionális szereplőként értékelte magát. Következésképpen Törökország Davutoğlu vezetése alatt a „zéró probléma a szomszédokkal” elv és a regionális biztonság megteremtését szorgalmazta a külpolitikában, ahol a kulturális affinitás, a vonzalom és a példamutatás jelentette a pilléreket.¹⁵

Ankara a COVID-19 pandémia időszakában is arra törekedett, hogy támogassa és segítse azon országokat, amelyek kiváló kapcsolatokat ápolnak Ankarával. A közelmúltban megjelent adatok szerint Törökország több mint 14 nemzetközi szervezetnek nyújtott segítséget, amelyek a COVID-19 pandémia okozta károk enyhítésén dolgoznak.¹⁶ Törökország körülbelül 20

¹² Részletesebben lásd: DUDLÁK, 2018.

¹³ KUCUKKAYA, 2014.

¹⁴ ARAS, 2014. 404–418. o.

¹⁵ TAYLOR, 2022.

¹⁶ DAILY SABAH, 2022.

országoknak adott vakcinákat, köztük nyugat-balkáni és több afrikai államnak¹⁷ egyaránt és az ország jelenleg fejleszti a Turkovac elnevezésű saját vakcináját.¹⁸

II. OKTATÁSI ÉS ÖSZTÖNDÍJPROGRAMOK

Az oktatás a puha hatalom egyik fontos eleme a globális befolyásra törekvő országok számára. Azok a nemzetek, amelyek magas színvonalú oktatási és kutatóintézetekkel rendelkeznek, több nemzetközi hallgatót vonzanak, és ezért fontos forrásai az ország puha hatalmának. Ennél is fontosabb, hogy a minőségi oktatás a gazdasági növekedés egyik legerősebb hajtóereje.

Törökországban 66 egyetem szerepel a *Times Higher Education World University Rankings* általános ranglistáján. A legelőkelőbb helyen lévő törökországi egyetem a Çankaya Egyetem, amely a 401–500 közötti rangsorban szerepel.¹⁹ Törökországban a legjobb egyetemek közé tartozik még a Koç Egyetem, a Sabancı Egyetem, a Bilkent Egyetem, a Hacettepe Egyetem, a Közép-Kelet Műszaki Egyetem, az Isztambuli Műszaki Egyetem, a Boğaziçi Egyetem, és az Atılım Egyetem.²⁰

Törökország jelentős erőforrásokat fektet be az oktatási csereprogramokba annak érdekében, hogy tartós kapcsolatokat építsen ki azon diákokkal, akik különösen olyan országokból származnak, amelyekkel Törökország eredményes és előremutató kapcsolatokra törekszik. Az YTB (*Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı*, magyar fordításban: Elnökség a külföldi törökökért és a kapcsolódó közösségekért) 2010-ben alapított törökországi ösztöndíjai és a Felsőoktatási Tanács (törökül: *Yükseköğretim Kurulu*, YÖK) ösztöndíjai eredményeként Törökország növelte nemzetközi hallgatói mobilitását.²¹ A külföldi hallgatók száma 2011-ben 31 118 fő volt, 2017-ben pedig 125 138 főre emelkedett.²² A tanulmány lezárásától számított elmúlt 10 évben 75 százalékkal nőtt a törökországi felsőoktatási intézményeinkben tanuló külföldi hallgatók száma, és a jelenlegi adatok szerint Törökország a világ egyik legnagyobb nemzetközi

¹⁷ FRANCE 24, 2021.

¹⁸ TOSUN, 2021.

¹⁹ STUDY IN TURKEY, 2022.

²⁰ STUDY IN TURKEY, 2022.

²¹ ARAS – MOHAMMED, 2018. 13. o.

²² ÇEVİK, 2019. 62. o.

diákközösséget fogadó országgá vált, mintegy 110 ezer külföldi hallgatóval, amelyből 25 ezren ösztöndíjas hallgatók.²³ A fentiekén túlmenően Törökország 2023-ig 200 ezer külföldi diák fogadását tűzi ki célul.²⁴ A nemzetközi hallgatók számának ez a növekvő tendenciája jelentős potenciált jelent Törökország puha hatalmi kapacitásában, amelyeket tovább erősítenek különböző rövid távú programok (például: *YEE Turkish Summer School*, ERASMUS, *Mevlana Exchange Program*, *Farabi Exchange Program*).

III. A KULTÚRA HATALMA

A kultúra a puha hatalom azon eszköze, amely az ország történelmi vonzerőjétől, a kulturális sajátosságoktól, a hírességeken át a kulináris hagyományoktól, a filmművészetben, a televíziós sorozatoktól, a sporteredményeken keresztül a Nobel-díjasokig terjed, gyakorlatilag minden kultúrához kapcsolódó jelenséget magában foglalhat. E tekintetben a kultúra Törökország puha hatalmi erőforrásainak domináns jellemzője.

Számos ősi anatóliai civilizáció utódjaként Törökország gazdag történelmi műkincsekkel rendelkezik. Törökország 16 különböző kulturális örökségvédelmi helyszínt tudhatott magáénak az az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség listáján 2018-ban.²⁵ A természeti parkok és az ország tájképe szintén fontos tényezők, amelyek fokozzák a turizmust és nemzetközi elismerést generálnak. A dániai székhelyű „Kék Zászló” program, amely a legjobb strandokat értékeli, 2020-ban 486 török strandnak ítélte oda a kiválósági díjat.²⁶

Kulturális téren kiemelendő a TİKA (*Türk İşbirliği ve Koordinasyon İdaresi Başkanlığı*, magyar fordításban: Török Együttműködési és Koordinációs Ügynökség) tevékenysége. A fejlesztési együttműködésre összpontosítva a TİKA több mint 150 országban működik és ez a szervezet felelős Törökország fejlődő országoknak nyújtott hivatalos fejlesztési támogatásának nagy része megszervezéséért, különös tekintettel az afrikai országokra és a közép-ázsiai régióra.²⁷ Az OECD jelentései szerint 2020-ban Törökország hivatalos fejlesztési támogatása 1,2 százalékkal, 8 milliárd

²³ YTB, 2022.

²⁴ YTB, 2022.

²⁵ THE WORLD HERITAGE Convention, 2022.

²⁶ 2020 YILI MAVI BAYRAK ÖDÜLLERİ AÇIKLANDI, 2020.

²⁷ TİKA, 2022.

USD-ra nőtt, valamint 2022 januárjáig a TÍKA 30 000 projektet valósított meg világszerte.²⁸

A sport is fontos területét képezi egy ország puha hatalmi potenciáljának. A világklasszis török-német származású futballista, *Mesut Özil*, valamint az Amerikai Egyesült Államokban szereplő NBA-játékosok, *Mehmet Okur*, *Hidayet Türkoğlu* és *Cedi Osman* egyaránt hozzájárulnak Törökország puha hatalmi kapacitásához. Azonban azt sem szabad elfelejtenünk, hogy az értelmiségi körök növelhetik vagy negatívan is befolyásolhatják Törökország puha hatalmi potenciálját. Számos török értelmiségi külföldön él, és olyan tanulmányterületeken is szerepet vállalnak, mint az akadémia szféra és az újságírás. Törökországban a demokratikus keretek csökkenése a török állampolgárok elvándorlását eredményezte, különösen ezeken a területeken.²⁹ Ezért a Törökországból Európába és Észak-Amerikába irányuló kivándorlási hullámnak olykor több negatív hatása van, mintsem hogy Törökország puha hatalmi kapacitásának érdekét szolgálja.

Kulturális téren kiemelendő a *Yunus Emre* Intézetek működése és tevékenysége. A *Yunus Emre* Alapítvány egy közalapítvány, amelyet 2007-ben alapítottak azzal a céllal, hogy Törökországot, annak nyelvét, történelmét, kultúráját és művészetét megismertesse, és a török nyelv, kultúra és művészet területein külföldön tanulmányokat folytatni szándékozók részére külföldi szolgáltatásokat nyújtson.³⁰ A *Yunus Emre* Intézetek pedig egy alapítványhoz kapcsolódó szervezetek, amelyek a külföldön alapított központokban külföldiek számára történő török nyelvoktatás mellett Törökország megismertetése céljából kulturális és művészeti tevékenységeket végez, továbbá támogatást nyújt tudományos munkálatokhoz.³¹

IV. A MAARIF ALAPÍTVÁNY

A török államhoz több szálon kapcsolódó *Maarif* Alapítványnak (*Türkiye Maarif Vakfı*) több mint 427 iskolája/oktatási intézménye van a világ 67 országában, amelyekben több mint 48 ezer diák tanul.³² Az

²⁸ TURKEY, DEVELOPMENT CO-OPERATION PROFILES, 2022.

²⁹ FREEDOM IN THE WORLD, 2022.

³⁰ YUNUS EMRE ENSTITÜSÜ, 2022.

³¹ YUNUS EMRE ENSTITÜSÜ, 2022.

³² DÜNYADA TÜRKİYE MAARIF VAKFI, 2022.

alapítványt a 6721. számú törvény alapján hozták létre a formális és nem formális oktatás biztosítására.³³ Ösztöndíjakat és képzéseket biztosít minden oktatási szinten az óvodától az egyetemi szintig bezáróan. Az alapítvány feladatai közé tartozik, hogy átvegye a korábban *Fetullah Gülen*³⁴ által vezetett iskolák jó részét. Többnyire Közép-Ázsiában, Afrikában és az Öböl-menti országokban található, török nyelven is tanítanak, és elsősorban az ezekben az országokban élő török diaszpóra oktatása a fő cél.³⁵ A *Maarif* Alapítvány megalakulásával Törökország új szereplőként szervezettebb és komolyabb erőfeszítésbe kezdett a nemzetközi oktatás területén. Földrajzilag több kontinenst lefedve épült ki az alapítványi hálózat, és ezek egy részében a fogadó országok nyelvén tanítanak, legyen az angol, francia vagy arab nyelv.

Az oktatási intézmények fent említett átvételét az a tény alapozta meg, hogy a török kormányzat *Gülen* teszi felelőssé a 2016-os sikertelen puccskísérlet megszervezéséért. A sikertelen puccsot követően több száz *Gülen* által vezetett iskolát, valamint egy tucat főiskolát és egyetemet zártak be Törökországban. Az alapítvány a viták középpontjába került 2021 májusában, amikor a török kormány 300%-kal növelte finanszírozását, így éves költségvetése 140 millió euró fölé emelkedett.³⁶

A törökországi *Maarif* Alapítvány 2021-ben nyitotta meg első iskoláját Közép-Ázsiában, Kirgizisztánban.³⁷ Ennek kapcsán *Mevlüt Çavuşoğlu* török külügyminiszter a kirgiz fővárosban, Bişkekben *Ruslan Kazakbaev*vel kirgiz külügyminiszterrel tartott közös sajtótájékoztatóján kiemelte Törökország és Kirgizisztán együttműködésének újabb mérföldkövét. A *Maarif* Alapítvány által leváltani kívánt iskolák a hivatalos kommunikáció szerint kapcsolatban álltak a *Fetullah Gülen* szervezetével, amelyet a török kormány terrorista csoportként tart számon, ami *Çavuşoğlu* szerint nemcsak Törökország, hanem Kirgizisztán számára is veszélyt jelent.³⁸ A FETÖ Törökországon kívül is jelentős jelenléttel rendelkezik, beleértve a magániskolákat, amelyek bevételi forrásként szolgálnak a gülenista csoport számára.

³³ TÜRKİYE MAARIF VAKFI KANUNU, 2022.

³⁴ Fethullah Gülen (1941–), török muszlim hitszónok, vallástudós. Kezdetben jó kapcsolatot ápolt Recep Tayyip Erdoğannal. A 2016-os törökországi katonai puccskísérlet után Erdoğan őt tette meg az összeesküvés fő felelősévé. Szervezetét a kormány terrorszervezetként tartja számon (Gülenista Terror Csoport, törökül: Fetullahçı Terör Örgütü – rövidítve: FETÖ)

³⁵ THE MAARIF EDUCATIONAL COMPLEX, 2022.

³⁶ BUYUK, 2021.

³⁷ DAILY SABAH, 2021.

³⁸ DAILY SABAH, 2021.

Megalakulása óta az államilag támogatott alapítvány 104 országgal vette fel a kapcsolatot, és 67 országban állított fel missziót. Eddig 19 nemzet adta át a FETÖ-hez kapcsolódó 214 iskola irányítását *Maarif* Alapítványnak, amelyek között megtaláljuk Csádot, Gabont Tunéziát, vagy éppen Venezuelát Irakot és Afganisztánt is.³⁹

A *Maarif* iskolák változatos tantervet kínálnak a természettudományos kurzusoktól az informatikán át a helyi kultúra, a török nyelv és más nyelvek oktatásáig. *Maarif* intézményei természetesen előnyben részesítik a török oktatást, és speciális tantervet állítanak fel, amelynek célja, hogy minden végzős folyékonyan megtanulja a török nyelvet. Oktatási workshopoknak is otthont adnak, hogy külföldi hallgatók számára vonzóbbá tegyék a török egyetemeket.⁴⁰ Törökország és a közép-ázsiai türk köztársaságok erősödő kapcsolatát figyelembe véve várható, hogy a térségben további – korábban *Gülen* fenntartásával kapcsolatba hozott – oktatási intézményt fog átvenni a *Maarif* Alapítvány.

V. A TÖRÖK ÜZLETI SZFÉRA ELŐRETÖRÉSE – A MÜSIAD AKTIVITÁSA

A törökországi üzletemberek az elmúlt harminc évet figyelembe véve egyre nagyobb mértékben szólnak bele a külpolitikai folyamatokba. Érzékelhető, hogy Ankara egyre nagyobb mértékben vonja befolyása alá ezen köröket a nyilvános diplomáciai tevékenységekben. E szervezetek közül a Független Gyáripárosok és Üzletemberek Szövetsége (MÜSIAD) egyre aktívabb szereplője lett a külpolitikát érintő folyamatoknak.

A MÜSIAD 1990-ben alakult, alapvetően a konzervatív, vallási és kulturális értékeket hangsúlyozzák az üzleti életben. A vallási elemek fontos szerepet játszanak a MÜSIAD identitásának meghatározásában, hangot adva olyan értékeknek, mint a család, társadalmi harmónia és nemzeti identitás,⁴¹ így az egyesület mottója, a „*High Morality-High Technology*”⁴² szlogen az erkölcsi értékek fontosságát tükrözi. A MÜSIAD hangsúlyozza, hogy az erkölcs nem korlátozódik a kultúrára, hanem a gazdasági fejlődés szempontjából is jelentős.⁴³ A MÜSIAD az üzleti és erkölcsi értékek

³⁹ AKGÜN – ÖZKAN, 2020. 65. o.

⁴⁰ TURKISH MAARIF FOUNDATION MADE CONTACTS WITH 70 COUNTRIES, 2012.

⁴¹ ZUBAIDA, 1996.

⁴² VARDAN, 2012. 69. o.

⁴³ BÜYÜKTANIR, 2018. 85. o.

szintézisét is megpróbálta megteremteni a modern üzleti értékeket a hagyományos iszlám konzervatív értékekkel ötvözve. Az egyesület tagjait „*Homo Islamicusként*” definiálja,⁴⁴ vagyis olyan személyeknek, akik átlag feletti keresettel/bevételi forrásokkal rendelkeznek, nem pazarolják a pénzüket, és a kamatfelhasználást elkerülik, kivéve azokat a kötelező eseteket, amikor lépést kell tartani az inflációval,⁴⁵ tehát a konzervatív iszlám üzleti szempontokon túl nem hagyja figyelmen kívül a szabadpiaci elveket sem.

A MÜSIAD tagjai pragmatikus álláspontot képviselnek a török politikában. A szervezet taglétszáma 1990 és 1997 között drámaian megnőtt. Az 1997. február 28-i eseményeket⁴⁶ követően azonban a MÜSIAD taglétszáma 2900-ról 2300-re csökkent.⁴⁷ Ennek ellenére a MÜSIAD gazdasági ereje növekedni tudott, a szervezet pedig egyre nagyobb befolyásra tudott szert tenni, és az AKP hatalomra kerülését követően visszanyerte a politika támogatását és társadalmi imázsát. A MÜSIAD taglétszáma az 1997-es események óta több mint háromszorosára nőtt, ami 2013 végére elérte a 8000 főt, majd 2017-ben a MÜSIAD elérte a 11 000 fős taglétszámot.⁴⁸ Az ország szinte minden szektorában aktív MÜSIAD-tagok 2016 végére a török GNP nagyjából 20 százalékát voltak képesek előállítani.⁴⁹ A MÜSIAD-tagok többsége olyan területeken érte el jelentős növekedési ütemét, mint az építőipar, textil-, média- és élelmiszerágazatban.

A 60 000 vállalatot magában foglaló MÜSIAD központi irodája Isztambulban található, továbbá 86 fióktelepet és kapcsolattartó irodát tartott fent, amelyek 2017-re Törökország szinte minden régióját képviselték.⁵⁰ A közvéleményhez jobban illeszkedő profil kialakítása érdekében a MÜSIAD – különösen a feltörekvő középosztály igényeit kielégítve – fórumok, vásárok, konferenciák szervezésével erősíti kapcsolatait az anatóliai származású üzletemberekkel.⁵¹

⁴⁴ WEBB, 2014. 6. o.

⁴⁵ BUĞRA, 2002. 194. o.

⁴⁶ A török katonai vezetés ezen a napon hajtotta végre az ún. posztmodern puccsot Necmettin Erbakan miniszterelnök és iszlamista pártja ellen. 1997 elején a hadsereg követelések egy hosszú listájával szembesítette a kabinetet. Ezeknek a követeléseknek az volt a célja, hogy meggátolják az iszlám befolyás növekedését az állami gazdasági, oktatási szférában. A követelések hatására Erbakan június 19-én lemondott.

⁴⁷ BÜYÜKTANIR, 2018. 85. o.

⁴⁸ BÜYÜKTANIR, 2018. 85. o.

⁴⁹ BÜYÜKTANIR, 2018. 85. o.

⁵⁰ MÜSIAD, 2022.

⁵¹ TEMELLI, 2015. 46. o.

A MÜSIAD a közép- és kelet-ázsiai, afrikai és különösen a muszlim országoknak nagy jelentőséget tulajdonít, nemcsak gazdasági, hanem társadalmi és kulturális szempontból is.⁵² Ez a preferencia fontos szerepet játszott az egyesület külpolitikai szemléletének alakításában. Annak ellenére, hogy a szövetség tisztában volt az európai piac jelentős méretével és erejével, a MÜSIAD az 1990-es években a közel-keleti és közép-ázsiai országokra és piacra az Európai Unió alternatívájaként tekintett.

A MÜSIAD által szervezett legjelentősebb esemény a muszlim országok Nemzetközi Üzleti Fóruma (angolul: *International Business Forum*, IBF). A vásárokon részt vevő üzletemberek és cégek növekvő száma azt mutatja, hogy az IBF-találkozók egyre nagyobb népszerűsége tettek szert. Ennek köszönhetően 2012-ben már 22 ország 36 minisztere és 71 ország 3402 külföldi üzletembere vett részt az Isztambulban tartott 14. IBF-találkozón.⁵³

A fentiekben ismertetett szerteágazó kapcsolatok intézményi változásokat is hoztak, és a MÜSIAD nagymértékben bővítheti tengerentúli szervezetét. A külkapcsolatokat kezelő szakosztály struktúrája 2011-ben módosult, amikor az MMN-en (MÜSIAD *Multi-National*)⁵⁴ kívül négy szakosztályt hoztak létre azzal a céllal, hogy kihasználják a szövetség külföldi kapcsolatait. Ez az intézményi fejlődés nemcsak azt mutatja, hogy a MÜSIAD egyre nagyobb jelentőséget tulajdonít a külkapcsolatoknak, hanem a török üzletemberek és a külföldi vállalkozók együttműködésekre irányuló törekvését is tükrözi.

Ezen üzleti szervezetek nyilvános diplomáciai erőfeszítései segítettek a török kormánynak megfékezni a negatív felfogásokat egyes országokban, amelyek fontosabbak a török külkapcsolatok szempontjából. Mindezek a közdiplomáciai tevékenységek példának tekinthetők arra, hogy az üzleti szervezetek hogyan segítették az AK-párt kormányát az ország imázsának megerősítésében más országokban.

A MÜSIAD nagyszabású nemzetközi kereskedelmi vásárai és magas szintű kétoldalú találkozási számos üzletember részvételével – főleg muszlim országokból – érezhetően támogatták az AKP külpolitikáját. Annak ellenére, hogy fontosnak tartja az európai országokkal való kapcsolatokat, a MÜSIAD arra törekszik, hogy az iszlám országokkal, valamint a közép-kelet-ázsiai és afrikai országokkal való kapcsolatokat helyezze előtérbe.

⁵² TEMELLI, 2015. 47. o.

⁵³ HISTORY OF IBF. INTERNATIONAL BUSINESS FORUM

⁵⁴ MÜSIAD, ÇALIŞMALARINI DÜNYAYA AÇACAK, 2010.

VI. A TÖRÖK MÉDIA ÉS A POLITIKA KAPCSOLATA

A törökországi tömegmédiát, illetve az ország médiapolitikáját hosszú évek óta számos kritika övezi a nemzetközi szinten. Ezen kritikák egyik metszéspontja, hogy jóllehet a médiapiacra ugyan megjelenhetnek különböző beállítottságú/ideológiájú termékek, azonban a kiegyensúlyozatlan (erő)viszonyok következtében a véleményszabadság sérül, illetve az erős politikai ráhatás következtében a sajtószabadság sem érvényesül kellőképpen.⁵⁵ A fent leírtak egyik kiváltó oka az, hogy a különböző médiatermékek tulajdonjoga mindössze néhány meghatározó médiacsoport kezében összpontosul, amelyek jellemzően tehetős személyek által irányított szélesebb konglomerátumok részét képezik. Mindez egyfelől lehetővé teszi a piactorzító hatások megjelenését, másfelől pedig a közvetlen vagy közvetett politikai üzenetek hatékony és széleskörű közvetítését.⁵⁶ A média erős befolyást gyakorol a közvéleményre, és a cenzúra jelenléte is érzékelhető. A 2016. július 15-i sikertelen puccskísérlet után a török kormány több mint 150 médiaszervezetet, köztük újságokat, televízió- és rádiócsatornákat, hírügynökségeket, folyóiratokat és kiadókat zárt be, és 160 újságíróat zárt börtönbe.⁵⁷

A Török Rádió és Televízió Társaság (*Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu*, rövidítve: TRT) Törökország nemzeti közszolgálati műsorszolgáltatója, amelyet 1964-ben alapítottak. A TRT hosszú éveken át volt az egyetlen televízió- és rádiószolgáltató Törökországban. A kereskedelmi rádió 1990-es, majd a kereskedelmi televíziózás 1992-es bevezetése előtt a műsorszolgáltatás állami monopólium volt. A TRT hivatalosan egy pártatlan közjogi szervezetnek számít.⁵⁸ A tanulmány lezárásának idején a TRT közszolgálati műsorszolgáltatónak 11 országos televíziós csatornája van. A TRT GAP regionális csatornát sugároz Törökország délkeleti régiójában, valamint kiemelendő a TRT nemzetközi csatornái, a TRT World, amely a nap 24 órájában sugároz angol nyelven. Utóbbi hírekről, aktuális eseményekről tudósít.⁵⁹ A TRT Türk a Balkánon, Közép-Ázsiában és a Kaukázusban sugároz.⁶⁰ A TRT Türk a török világ közös csatornája lett,

⁵⁵ FREEDOM IN THE WORLD 2022, 2022.

⁵⁶ OZGUNES – TERZIS, 2000. 410. o.

⁵⁷ REUTERS, 2018.

⁵⁸ TURKISH RADIO AND TELEVISION LAW NO. 2954.

⁵⁹ TRT WORLD

⁶⁰ TRT TÜRK

ennek keretében a csatorna közös produkciók mellett más, Törökországgal szoros kapcsolatokat ápoló országok által készített műsorokat is tervez műsorra tűzni. A TRT Avaz 2009-ben indult Törökországban, amelyet a Balkánon, Közép-Ázsiában, a Közel-Keleten és a Kaukázusban sugározzák. A televíziós műsorokat, dokumentumfilmeket, *talkshow*-kat, kulturális és zenei műsorokat, valamint régióspecifikus filmeket és szappanoperákat,⁶¹ azeri, bosnyák, türkmén, kazah, kirgiz és üzbég nyelven török nyelvű felirattal sugározzák. A demokratizálódási folyamat keretében 2009-ben indult egy kurd nyelvű csatorna a TRT 6 (amelynek nevét megváltoztatták TRT Kurdî-ra),⁶² valamint az arab nyelvű TRT Arapça televíziós csatorna 2010-ben kezdte meg a műsorszolgáltatást.⁶³ A 2016-os puccskísérlet után a TRT-ből sok embert elbocsátottak, vagy nyugdíjaztak.⁶⁴ A 2018. júliusi rendelettel a TRT a Kommunikációs Igazgatósághoz került, amely voltaképpen azt jelenti, hogy közvetlenül az elnökség irányítása alá tartozik.⁶⁵

Az *Anadolu Ügynökség* (*Anadolu Agency*, rövidítve: AA) szintén meghatározó platformja a török médiaszolgáltatásnak. Az Anadolu Ügynökséget 1920-ban, a török szabadságharc idején alapították.⁶⁶ A TRT-hez hasonlóan az elmúlt években az AA szerkezetét egyaránt átalakították, hogy jobban tükrözze a kormányzati irányvonalat. Az Anadolu Ügynökség fontos láncszeme a törökországi székhelyű nemzetközi hírszolgáltatásnak. A nemzetközi szintéren való hatékonyságának növelése érdekében az Anadolu Ügynökség a közelmúltban 42-re növelte nemzetközi együttműködéseinek számát, és olyan globális hírügynökségekkel tart fenn kapcsolatokat, mint a *Reuters*, *AFP*, *Getty Images*, és a *DPA*.⁶⁷

Megkerülhetetlen szerepet tölt be a török médiában a Rádió és Televízió Legfelsőbb Tanácsa (RTÜK), amely 1994-ben jött létre a Rádió- és TV-kezdeményezések és műsorszolgáltatás létrehozásáról szóló törvény értelmében.⁶⁸ A műsorszolgáltatók szabályozása, az engedélyek kiadása és a műsorszolgáltatók auditálása a hatóság feladatai közé tartozik. Az RTÜK

⁶¹ TRT AVAZ

⁶² TRT KURDÎ

⁶³ TRT ARAPÇA BUGÜN AÇILIYOR

⁶⁴ TURKEY SHUTTERS MORE THAN 100 MEDIA OUTLETS AS PURGE CONTINUES, 2016.

⁶⁵ POLITICAL AFFILIATIONS, 2022.

⁶⁶ HISTORY OF ANADOLU AGENCY

⁶⁷ GUNDOGMUS, 2022.

⁶⁸ RTÜK, 2022.

kilenc tagból áll, akiket a parlament választ a pártok jelöltjei közül. A 2018. júliusi rendelettel az RTÜK a Kulturális és Idegenforgalmi Minisztérium fennhatósága alá került.⁶⁹

Nem kérdés, hogy egy ország a média területén betöltött hegemon szerepét kihasználva azt nemzete és kormánya előnyös színben történő bemutatására használja fel. Az egyre szélesedő török műsorszolgáltatási paletta belföldön és külföldön is lehetőséget biztosíthat arra, hogy az ország puha hatalmi potenciáljai érvényesüljenek. A médiában betöltött hegemon szerep alkalmas lehet arra, hogy előtérbe kerüljenek a külpolitika területén tapasztalt kooperációk, fejlesztések eredményei, ám korlátozhatják a kritikus hangok megjelenését az adott témákban.

Egyes felmérések szerint a televízió társaságok 41 százaléknak, a nyomtatott sajtó 58 százaléknak és a rádióadóadók 42 százaléknak van valamilyen szoros politikai kötődése. A 10 legolvasottabb napilapból 8 olyan tulajdonoshoz tartozik, aki kapcsolatban áll a regnáló kormányzattal.⁷⁰ A *Freedom House*-hoz hasonlóan a Riporterek Határok Nélkül is rangsorolja az országokat sajtószabadságuk alapján. A vizsgált 180 ország közül Törökország 2002-ről 2018-ra 100-ról 157-re esett vissza,⁷¹ 2021-es adatok alapján Törökország a 153. helyet foglalja el ezen a listán.⁷²

VII. *DIYANET*– TÖRÖKORSZÁGI VALLÁSI ÜGYEK IGAZGATÓSÁGA

A tágabb értelemben vett „török világ” – azaz Törökország, valamint a Kaukázus és Közép-Ázsia nagy része – a közel 1300 évvel ezelőtti arab hódítások óta szoros kapcsolatokat ápol az iszlám világgal. A XX. századi orosz és szovjet uralom ellenére a közép-ázsiai és a kaukázusi régió heterogén népei továbbra is fontosnak tartották az iszlámhoz fűződő identitásukat.⁷³ A Szovjetunió fennállása alatt az iszlám oktatás részben elérhető maradt elsősorban a türk köztársaságokban, Kazahsztánban, Kirgizisztánban, Üzbegisztánban, Tádzsikisztánban, Türkmenisztánban és Azerbajdzsánban.⁷⁴ Az államilag kikényszerített ateizmus ellenére a

⁶⁹ POLITICAL AFFILIATIONS, 2022.

⁷⁰ POLITICAL AFFILIATIONS, 2022.

⁷¹ ÇEVİK, 2019. 64. o.

⁷² 2021 WORLD PRESS FREEDOM INDEX

⁷³ Részletesebben lásd: JONES, 2017.

⁷⁴ Vö: ACHILOV, 2012. 79-106. o.

vallásanárok a formális iszlám intézményeket magántulajdonban lévő és nagyon gyakran illegális oktatási szervezetekkel helyettesítették.

A Szovjetunió összeomlása széleskörű iszlám újjászületést eredményezett a posztszovjet országokban, valamint növekvő versenyt a különböző iszlám mozgalmak között a Dél-Kaukázusért és Közép-Ázsiáért folyó befolyásért. Mivel több ilyen mozgalom állami támogatást kapott, beleértve Iránból és Szaúd-Arábiából érkező forrásokat, a vallási versengés kulturális gyökerein túl a legtöbb esetben jelentős politikai támogatást is élvezett.

A török Vallásügyi Igazgatóság, a *Diyanet Isleri Bakanligi* (közismertebb nevén *Diyanet*) bizonyítja az állam és a vallás közötti kapcsolatok összetettségét Törökországban.⁷⁵ A *Diyanet* a török köztársasági rendszer jellegzetes teremtménye. A kemalista állam és az iszlám kapcsolatának kezelésére jött létre, így felügyelve a törökországi mecsetek működését és a hitoktatást. Vallási szervezetként a *Diyanet* összeegyeztethetősége a szekularizmussal, valamint a modern kemalista állam alapító ideológiájával a múltban heves viták tárgyát képezte.⁷⁶ Míg a *Diyanet* nagyon aktív volt a török belpolitikában, a török külpolitika alakításában is aktív szereplővé nőtte ki magát, jóval a szovjet összeomlás előtt. Az 1980-as években a *Diyanet* imámokat küldött, és más vallási szolgálatokat is nyújtott a kivándorolt törököknek Európa-szerte, valamint a külföldi török nagykövetségeken és konzulátusokon a *Diyanet* képviselői vallásügyi attaséként szolgáltak, akik segítettek és megfigyelték a kivándorolt török közösségeket⁷⁷

A bipoláris világrend felbomlásával, valamint a geopolitikai erőviszonyok átalakulásával párhuzamosan a *Diyanet* közvetlenül bekapcsolódott a Balkán egykori oszmán régióiba, valamint a Kaukázus és Közép-Ázsia tágabb türk világába. Következésképpen a *Diyanet* hirtelen a török politikai befolyás központi eszközévé vált az a volt Szovjetunió meghatározó részében, különös tekinteten etnikai és kulturális szempontból a török köztársaságokban.

Az 1990-es évek elején a török elit határozottan úgy érezte, hogy a volt Szovjetunió török területei nem eshetnek olyan regionális versenytársak befolyása alá, mint Irán vagy Szaúd-Arábia. Valójában sok török tartott attól, hogy az új köztársaságok máshol keresik a muszlim identitás hiteles forrásait. Attól tartva, hogy elveszíti befolyását a türk világban, Törökország

⁷⁵ BALCI, 2014.

⁷⁶ BALCI, 2014.

⁷⁷ CITAK, 2009. 1-16. o.

vallási terjesztési képessége stratégiai eszközzé vált. *Turgut Özal* miniszterelnök volt az első modern török vezető, aki felismerte a török iszlám potenciális stratégiai jelentőségét.⁷⁸ Ezt a vonalat erősítette tovább nem mellesleg az AKP is az elmúlt években is, amellyel fokozta Törökország nemzetközi vallási hatókörét a szélesebb török világ felé.

A török kormány vallási fellépése a türk világban hivatalosan 1995-ben kezdődött az Eurázsiai Iszlám Tanács, az *Avrasya Islam Şurası* megalapításával.⁷⁹ A szervezet közvetlenül a *Diyanet*nek felelt, és 32 különböző spirituális ügyekkel foglalkozó testületet vont össze a Kaukázusból, Közép-Ázsiából, a Balkánról és az Oroszországon belüli autonóm köztársaságokból.⁸⁰ A tanács célja volt, hogy elősegítse a párbeszédet az iszlám és a regnáló állami hatalom között.

Ez a szervezet elősegítette a török befolyás kiterjesztését, beleértve a Balkánon és a túlnyomórészt síita, bár etnikailag türk Azerbajdzsánban. Itt hiányzik a logikai kapocs: hogyan tértünk át a Tanácsról újra a *Diyanet*hez? Míg a *Diyanet* általában nagy eredményeket ért el Közép-Ázsiában, azonban nem mindenhol volt sikeres – különösen Üzbegisztánban nem, ahol a kormányzat egyre ellenállóbbá vált az összes külföldi szervezettel és vallási intézménnyel szemben.⁸¹

A Szovjetunió összeomlása óta a török kormány érezhetően befolyásolta a török iszlám újjáélesztését a posztszovjet köztársaságokban. A *Diyanet* révén Törökország képes volt mecseteket építeni vagy helyreállítani ezekben az országokban. Üzbegisztán kivételével az összes török nyelvű országban a török *Diyanet* új iszlám elit képzését tűzte ki célul azáltal, hogy a Marmara Egyetem tekintélyes teológiai karának mintájára teológiai tanszékeket hozott létre.⁸² A *Diyanet* különböző teológiai iskoláiba felvett közép-ázsiai és kaukázusi diákok képzésével az a fő céljuk, hogy hazájukba való visszatérésük után szolgálják országukat. Török imámokat küldtek ezekbe az országokba, hogy a helyi vallási vezetőkkel együttműködve a közép-ázsiai és a kaukázusi mecsetekben szólaljanak fel, hirdessék az iszlám igéjét. A próféta életéről, az iszlám etika lényegéről és az iszlám történetéről

⁷⁸ Turgut Özal török elnök kijelentette, hogy a 21. század a „a törökök évszázada” lesz. Jelmondatává tette „az Adriától a kínai falig” (Adriyatik’ten Çin Seddi’ne) kijelentést, ezzel mintegy kijelölve Törökország új érdekövezetét, bővebben lásd. BALCI, 2017. 229. o.

⁷⁹ HISTORY OF EURASIAN ISLAMIC COUNCIL, 2022.

⁸⁰ HISTORY OF EURASIAN ISLAMIC COUNCIL, 2022.

⁸¹ NAJIBULLAH, 2009.

⁸² BALCI, 2018.

szóló kiterjedt iszlám alapú irodalmat Törökországban nyomtatták ki, amelyeket ingyenesen terjesztettek Közép-Ázsiában és a Kaukázusban.

Míg a török kormány különösen nagy befolyást gyakorolt, a központi kormányzathoz nem, vagy kevésbé kapcsolódó magánszervezetek is sikeresek voltak a török vallási tanítások terjesztésében a volt Szovjetunió területén. Az elsődleges mozgalmak *Suleyman Tunahan*,⁸³ *Osman Nuri Topbaş*,⁸⁴ valamint és *Fethullah Gülen* vallási vezető mozgalmak voltak. Közülük a *nakshibendiyya* testvériséghez tartozó *Osman Nuri Topbaş* és *Suleyman Tunahan* rendkívül eredményesek voltak a közép-ázsiai térségben. A legbefolyásosabb mozgalom azonban a szúfi vezető, *Sait Nursi* tanításain alapuló⁸⁵ és a *Nurcu* mozgalomhoz szorosan kapcsolódó, *Fethullah Gülen* által alapított *Hizmet*⁸⁶ mozgalmak voltak. A *Nurcu* mozgalomhoz köthető szervezetek nem hivatalos oktatási intézményeken keresztül működnek, hanem magán- és informális hálózatokon keresztül, amelyeket gyakran a külföldi törökök vezetnek.⁸⁷ Fontos, hogy ezekben a vizsgálati csoportokban résztvevők nem is tartják magukat egy koherens vagy felismerhető vallási mozgalom tagjának. Ez nyilvánvaló abból a tényből, hogy soha nem kérték a vallási közösségként való hivatalos elismerést a működésük szerinti országok megfelelő hatóságaitól. *Fethullah Gülen*, Közép-Ázsia legbefolyásosabb mozgalmaként éppen ebben a kérdésben tűnt ki a többi török mozgalom közül.

A tanulmány lezárásának idején Törökország befolyása a tágabb török világban sokkal kisebb, mint amit a pántürkizmus hívei egykor reméltek a Szovjetunió összeomlása után. Az elmúlt két évtized során Ankara erőfeszítései egy nagyobb török politikai unió létrehozására általában ellenállásba ütköztek a türk világban, amely például Üzbegisztán esetében jóval hevesebben is kiütközött. Bár Törökország nem tett szert az áhított/remélt mértékű politikai befolyásra, az ország vallási és kulturális befolyása így is jelentősen megnőtt, köszönhetően a *Diyanet* befolyásszerzési tevékenységének.⁸⁸

⁸³ Bővebben lásd: VAKKASOĞLU, 2003.

⁸⁴ OSMAN NURI TOPBAŞ, BIOGRAPHY, 2022.

⁸⁵ A *Nurcu* egy szunnita mozgalom, amelyet a huszadik század elején alapítottak Said Nursi (1877–1960) írásai alapján. Filozófiája a Hanafi törvényen alapul, és a szúfizmus elemeit is magában foglalja. Részletesebben lásd: CORNELL, 2011. 283. o.

⁸⁶ A *Hizmet* jelentése szolgálat. A 2016-os törökországi puccskísérlet egyik következményeként Gülen mozgalomát terrorszervezetként tartják nyilván.

⁸⁷ Bővebben: YAVUZ, 1999. 584-605. o.

⁸⁸ ABRAMSON, 2010. 52. o.

Amikor a török vezetők 1991-ben úgy döntöttek, hogy a vallást használják fel a nagyobb török világ felé való nyitáshoz, alapvető szándékuk a geopolitikai befolyásuk kiterjesztése volt. Törökország, valamint a közép-ázsiai és kaukázusi köztársaságok között húsz éven át tartó, többszintű együttműködés után a török kapcsolattartás a vallási és kulturális szférában volt a legsikeresebb. A török világ új felső középosztálybeli vagy az elithez tartozó vezetői, akiket a *Diyanet* és különösen a *Hizmet* iskolái képeztek, egyértelmű sikert jelentenek a török puha hatalom megvalósításában. Ezek az új középosztálybeli szereplők már fontos szerepet játszottak a Törökország és a régió közötti szorosabb kapcsolatok elősegítésében az üzleti élet, a nyelv és a civil társadalom területén és feltételezhető, hogy ezek a kapcsolatok meghatározóak lesznek a tágabb török világ koncepciójának jövőbeli fejlődése szempontjából is.

KONKLÚZIÓ

A 2000-es évektől kezdődően jelentősen átalakult a török külpolitika. Törökország, mint feltörekvő regionális hatalom egyre nagyobb hatalmi ambíciókkal és kapacitásokkal rendelkezik. Törökország célja, hogy a befolyási övezetét a kemény hatalomtól eltérő eszközökkel is bővítse. Ennek eredményeként egyre nagyobb szerepet kaptak a puha hatalmi elemek alkalmazása. Törökország tudatosan és jól felépített stratégia mentén alkalmazza puha hatalmi eszközeit. Ezek az eszközök számos elemet tartalmaznak és attól függően változik hatékonyságuk, hogy azokat melyik régiókban, melyik országokban alkalmazzák. A jelen tanulmányban bemutatott elemek elsősorban a volt Oszmán Birodalom területein és a tágabb értelemben vett török világ kapcsán érik el legnagyobb hatásfokukat. A tanulmány arra tett kísérletet, hogy néhány meghatározó ponton keresztül vázolja Ankara azon hegemon, vagy befolyásszerzésre törekvő külpolitikai eszközeit, amelyek érintik a kulturális és oktatáshoz kapcsolódó nemzetközi projekteket, a befektetéseket, vagy éppen az iszlám vallás és kultúra térnyerését, nem beszélve az állami média hegemoniájáról. Természetesen ezen eszközök alkalmazásai számos előnnyel járnak a fogadó fél számára, hiszen számos afrikai, vagy közép-ázsiai ország tehetséges, ám nehéz sorsú kiválóságai juthatnak oktatási programokhoz, amely tudást a későbbiekben hazájukban kamatoztatni tudják. Ankara számára az egyik fő cél, hogy országát és kultúráját vonzóbbá tegye azon országok számára, amelyekkel meghatározó külpolitikai kapcsolatok kiépítésére törekedhet. Ugyanezen

politikának van egyfajta hegemon, befolyásszerzésre épülő aspektusa, de nem zárhatjuk ki ennek az aktivitásnak a fogadó fél szempontjából kínálkozó pozitív lehetőségeit sem, amelyekkel az érintett országok rendszerint próbálnak is élni.

Törökország érdeklődése a Balkán, a Kaukázus és Közép-Ázsia irányába tovább növekszik, amely magában foglalja az oktatási, kulturális, kereskedelmi és vallási együttműködések is. Törökország puha hatalmi kapacitása ennek megfelelően erősödik, de annak fogadtatása régióként és országonként is eltérő képet mutat. További vizsgálat tárgyát képezi, hogy Törökország a jövőben képes-e a puha hatalom erőforrásait eredményesen hasznosítani a külpolitikai céljainak elérésében, vagy Ankara puha hatalmi potenciálja fokozatosan visszaszorul és egyre inkább a kemény hatalmi elemek kerülnek majd előtérbe, ahogy azt az elmúlt évek török külpolitikai gyakorlatában is megfigyelhettük például az észak-afrikai és a közel-keleti régió fegyveres konfliktusai kapcsán is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 2020 YILI MAVI BAYRAK ÖDÜLLERİ AÇIKLANDI (2020). Letöltés helye: [http://www.mavibayrak.org.tr/userfiles/file/2020%20Mavi%20Bayrak%20Ödüllü%20Plaj%2C%20Marina%20ve%20Yatlar\(1\).pdf](http://www.mavibayrak.org.tr/userfiles/file/2020%20Mavi%20Bayrak%20Ödüllü%20Plaj%2C%20Marina%20ve%20Yatlar(1).pdf) (Letöltve: 2022. 04.15.).
- 2021 WORLD PRESS FREEDOM INDEX. REPORTERS WITHOUT BORDERS. Letöltés helye: <https://rsf.org/en/ranking/2021> (Letöltve: 2022. 04.16.).
- ABRAMSON DAVID (2010). Foreign Religious Education and the Central Asian Islamic Revival: Impact and Prospects for Stability, Central Asia-Caucasus Institute, Silk Road Papers, March. Letöltés helye: https://isdpc.org/content/uploads/publications/2010_abramson_foreign-religious-education.pdf (Letöltve: 2022. 04.16.)
- ACHILOV, DILSHOD (2012). Islamic Education in Central Asia: Evidence from Kazakhstan, Asia Policy No. 14., JULY. 79–106. Letöltés helye: <https://www.jstor.org/stable/24905186?seq=1> (Letöltve: 2022. 04.16.)
- AKGÜN, BIROL – ÖZKAN, MEHMET (2020). Turkey's Entrance to International Education: The Case of Turkish Maarif Foundation. Insight Turkey, March, Vol. 22., No. 1. 59-70. Letöltés helye: <https://www.insightturkey.com/file/1222/turkeys-entrance-to-international-education-the-case-of-turkish-maarif-foundation> (Letöltve: 2022. 04.14.)

- ARAS, BÜLENT – MOHAMMED, ZULKARNAIN (2018). The Turkish government scholarship program as a soft power tool. *Turkish Studies* 20(1). 1-21. Letöltés helye: https://www.researchgate.net/publication/326549335_The_Turkish_government_scholarship_program_as_a_soft_power_tool (Letöltve: 2022. 04.13.).
- ARAS, BÜLENT (2014). Davutoglu era Turkish foreign policy revisited. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 16, Issue: 4. 404–418. DOI azonosító: <https://doi.org/10.1080/19448953.2014.938451> (Letöltve: 2022. 04.12.).
- BALCI ALI (2017). *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*. İstanbul. Alfa Yayınları 3. basım.
- BALCI, BAYRAM (2014). Turkey's Religious Outreach in Central Asia and the Caucasus. *Carnegie*. Letöltés helye: <https://carnegieendowment.org/2014/01/27/turkey-s-religious-outreach-in-central-asia-and-caucasus-pub-54357> (Letöltve: 2022. 04.16.).
- BALCI, BAYRAM (2018). Turkey's Comeback to Central Asia. *Insight Turkey* Fall, Volume 20, Number 4. Letöltés helye: <https://www.insightturkey.com/commentaries/turkeys-comeback-to-central-asia> (Letöltve: 2022. 04.16.).
- BOULDING, KENNETH (1990). *Three faces of power*. Newbury Park: SAGE Publications Inc.
- BUĞRA, AYŞE (2002). Labour, Capital, and Religion: Harmony and Conflict among the Constituency of Political Islam in Turkey. *Middle Eastern Studies*, Vol. 38, No. 2., Apr 187–204. Letöltés helye: https://ata.boun.edu.tr/sites/ata.boun.edu.tr/files/faculty/ayse.bugra/bugra_ayse_labor_capital_and_religion.pdf (Letöltve: 2022. 04.15.).
- BUYUK, HAMDI FIRAT (2021). Turkey Triples Budget for Foundation Established to Rival Gulenist Schools. *Balkan Insight*. Letöltés helye: <https://balkaninsight.com/2021/02/05/turkey-triples-budget-for-foundation-established-to-rival-gulenist-schools/> (Letöltve: 2022. 04.14.).
- BÜYÜKTANIR, DERYA (2018). Public Diplomacy Activities of TÜSİAD and MÜSİAD During the AK Party Era. Letöltés helye: *Akademik Bakış*, Cilt 11 Sayı 23 Kış. 73–98. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/609472> (Letöltve: 2022. 04.14.).
- CARR, E. H. (1941). *The twenty years crisis: 1919–1939*. London, England: MacMillan.

- ÇEVIK, SENEM B. (2019). Reassessing Turkey's Soft Power: The Rules of Attraction. *Alternatives: Global, Local, Political*, Vol. 44(1). 50-71. Letöltés helye: https://www.researchgate.net/publication/334010049_Reassessing_Turkey%27s_Soft_Power_The_Rules_of_Attraction (Letöltve: 2022. 04.15.).
- CIHAD, VARDAN ÖMER (2012). Cihad ve Müsiad. İstanbul, Timaş Yayınları.
- CITAK, ZANA (2009). Between 'Turkish Islam' and 'French Islam': The Role of the Diyanet in the Conseil Francais du Culte Musulman. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 1–16. DOI azonosító: <https://doi.org/10.1080/13691830903421797> (Letöltve: 2022. 04.16.)
- CORNELL, SVANTE E. (2011). *Azerbaijan Since Independence*. 1st edition Routledge.
- DAILY SABAH (2021). Turkey to open first Maarif school in Central Asia in Kyrgyzstan. Letöltés helye: <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-to-open-first-maarif-school-in-central-asia-in-kyrgyzstan> (Letöltve: 2022. 04.14.)
- DAILY SABAH (2022). Turkey reached out to 160 countries with help amid COVID-19. Letöltés helye: <https://www.dailysabah.com/turkey/turkey-reached-out-to-160-countries-with-help-amid-covid-19/news> (Letöltve: 2022. 04.10.).
- DUDLÁK TAMÁS (2018). A török déli nyitás politikája – soft power eszközök Afrikában. *Afrika Tanulmányok / Hungarian Journal of African Studies*, 12(1-3.), 31–54. DOI azonosító: <https://doi.org/10.15170/AT.2018.12.1-3.2> (Letöltve: 2022.05.18.)
- DÜNYADA TÜRKIYE MAARIF VAKFI (2022). Türkiye Maarif Vakfi. Letöltés helye: <https://turkiyemaarif.org/page/2018-MAARIF-IN-THE-WORLD-16> (Letöltve: 2022. 04.13.).
- FAN, YING (2008). Soft power: Power of attraction or confusion? *Place Branding and Public Diplomacy*, 4, 147–158. DOI azonosító: <https://doi.org/10.1057/pb.2008.4> (Letöltve: 2022. 04.10.).
- FRANCE 24 (2021). Turkey pledges 15 million Covid vaccine doses for Africa in goodwill gesture. Letöltés helye: <https://www.france24.com/en/middle-east/20211218-turkey-pledges-15-million-covid-19-vaccine-doses-for-africa-in-bid-to-strengthen-ties> (Letöltve: 2022, 04.10.).

- FREEDOM IN THE WORLD 2022 (2022). Freedom House. Letöltés helye: <https://freedomhouse.org/country/turkey/freedom-world/2022> (Letöltve: 2022. 04.15.).
- GUNDOGMUS, YILDIZ NEVIN (2022). 102 years on, Anadolu Agency makes difference with its renewed vision. Anadolu Agency. Letöltés helye: <https://www.aa.com.tr/en/corporate-news/102-years-on-anadolu-agency-makes-difference-with-its-renewed-vision/2556565> Letöltve: 2022. 04.16.).
- HISTORY OF EURASIAN ISLAMIC COUNCIL (2022). Eurasian Islamic Council. Letöltés helye: <https://avrasyaislamsurasi.diyonet.gov.tr/en-US/Content/Detail/2> (Letöltve: 2022. 04.16.)
- HISTORY OF IBF. INTERNATIONAL BUSINESS FORUM. Letöltés helye: <http://www.ibforum.org/history-of-ibf> (Letöltve: 2022. 04.16.)
- KUCUKKAYA, EMRE (2014). Restoring Turkish Soft Power With Ahmet Davutoglu. Fair Observer. Letöltés helye: <https://www.fairobserver.com/region/middle-east-north-africa/restoring-turkish-soft-power-with-ahmet-davutoglu-19314/> (Letöltve: 2022. 04.12.).
- KUNTZ, BARBARA (2010). Hans J. Morgenthau's political realism, Max Weber, and the concept of power. Max Weber Studies, Vol. 10, No. 2, 189–208. Letöltés helye: <https://www.jstor.org/stable/24579568?seq=1> (Letöltve: 2022, 04.10.).
- KUSSAINOVA, MEIRAMGUL (2021). Kazakh information minister lauds Turkish media sector. Anadolu Agency. Letöltés helye: <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/kazakh-information-minister-lauds-turkish-media-sector/2197886> (Letöltve: 2022. 04.16.)
- MEARSHEIMER, JOHN (2005). E.H. Carr vs. idealism: The battle rages on. International Relations, 19, 139–152. DOI azonosító: <https://doi.org/10.1177/0047117805052810> (Letöltve: 2022. 04.10.).
- MEET WITH MÜSIAD (2022). Letöltés helye: <https://www.musiad.org.tr/icerik/-meet-with-2?en> (Letöltve: 2022. 04.16.)
- MEHMET TOSUN (2021). Turkey plans to offer domestic vaccine to all humanity. Letöltés helye: <https://www.aa.com.tr/en/health/turkey-plans-to-offer-domestic-vaccine-to-all-humanity/2192551> (Letöltve: 2022.04.10.).
- MIGACHEVA, KATYA – FREDERICK, BRYAN (szerk.) (2018). Religion, Conflict, and Stability in the Former Soviet Union. Santa Monica,

- California, Rand Cooperation. Letöltés helye: <https://silkroadstudies.org/resources/pdf/1801Rand.pdf> (Letöltve: 2022.04.16.)
- MOSQUE DIPLOMACY IN CENTRAL ASIA: GEOPOLITICS BEGINNING WITH THE MIHRAB (2020). Voices of Central Asia. Letöltés helye: <https://voicesoncentralasia.org/mosque-diplomacy-in-central-asia-geopolitics-beginning-with-the-mihrab/> (Letöltve: 2022.04.16.)
- MÜSIAD (2022). Letöltés helye: <https://www.musiad.org.tr> (Letöltve: 2022.04.16.)
- MÜŞİAD, ÇALIŞMALARINI DÜNYAYA AÇACAK, 2010. DÜNYA. Letöltés helye: <https://www.dunya.com/gundem/musiad-calismalarini-dunyaya-acacak-haberi-127564> (Letöltve: 2022.04.16.)
- NAJIBULLAH, FARANGIS (2009). Turkish Schools Coming Under Increasing Scrutiny In Central Asia. April 26. Letöltés helye: https://www.rferl.org/a/Turkish_Schools_Coming_Under_Increasing_Scrutiny_In_Central_Asia/1616111.html (Letöltve: 2022.04.16.)
- NYE, JOSEPH (2004). Soft power: The means to success in world politics. New York, NY: Public Affairs.
- NYE, JOSEPH (2008). Public diplomacy and soft power. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 616, 94–109. DOI azonosító: <https://doi.org/10.1177/0002716207311699> (Letöltve: 2022. 04.10.).
- NYE, JOSEPH (2011). The future of power. New York: NY Public Affairs.
- OSMAN NURI TOPBAS, BIOGRAPHY. Letöltés helye <https://en.osmannuritopbas.com/biography.html> (Letöltve: 2022. 04.16.)
- OZGUNES, NESLIHAN –TERZIS, GEORGIOS (2000). Constraints and Remedies for Journalists Reporting National Conict: the case of Greece and Turkey. Journalism Studies, Volume 1, Number 3. 405–426. Letöltés helye: https://www.researchgate.net/publication/233053235_Constraints_and_Remedies_for_Journalists_Reporting_National_Conflict_the_case_of_Greece_and_Turkey (Letöltve: 2022. 04.16.)
- PANNIER, BRUCE – TAHIR, MUHAMMAD (2021). Majlis Podcast: The Growing Ties Between Turkey And Central Asia. Radio Free Europe Radio Liberty. Letöltés helye: <https://www.rferl.org/a/majlis-podcast-turkic-organization/31594610.html> (Letöltve: 2022. 04.16.)

- PAULINE JONES (szerk.) (2017.) *Islam, Society, and Politics in Central Asia*. University of Pittsburgh Press.
- POLITICAL AFFILIATIONS (2022). Letöltés helye: <https://turkey.mom-rsf.org/en/findings/political-affiliations/> (Letöltve: 2022. 04.16.)
- RADIO AND TELEVISION SUPREME COUNCIL (2022). RTÜK. Letöltés helye: <https://www.rtuk.gov.tr/about-us/1749/en> (Letöltve: 2022. 04.16.)
- SAMI ZUBAIDA (1996). *Turkish Islam and National Identity*. Middle East Report 199, Summer. Letöltés helye: <https://merip.org/1999/06/turkish-islam-and-national-identity/> (Letöltve: 2022. 04.15.)
- STUDY IN TURKEY (2022). *Times Higher Education (THE)*. Letöltés helye: <https://www.timeshighereducation.com/student/where-to-study/study-in-turkey> (Letöltve: 2022. 04.13.)
- TAYLOR, ALICE (2022). *Turkey steps up soft power efforts, neglecting domestic issues*. Euractiv. Letöltés helye: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/turkey-steps-up-soft-power-efforts-neglecting-domestic-issues/> (Letöltve: 2022. 04.08.)
- TEMELLI, CEYHUN (2016). *MUSTAD'ın Söylem ve Pratiklerinde İslam ve Kapitalizm İlişkisi*, Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1 (2). 45–52. Letöltés helye: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1599030> (Letöltve: 2022. 04.16.)
- THE MAARIF EDUCATIONAL COMPLEX (2022). Maarif Foundation Letöltés helye: <https://maarif.edu.kg/?lang=en> (Letöltve: 2022. 04.13.)
- THE WORLD HERITAGE CONVENTION (2022). Letöltés helye: <https://whc.unesco.org/en/convention/> (Letöltve: 2022. 04.15.)
- TİKA, (2022). Letöltés helye: <https://www.tika.gov.tr/tr> (Letöltve: 2022. 04.15.)
- TRT ARAPÇA BUGÜN AÇILIYOR. Letöltés helye: <https://web.archive.org/web/20100407201822/http://www.trt.net.tr/Haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=0a615416-2c74-4551-9264-c57fa7febb5e> (Letöltve: 2022. 04.16.)
- TRT AVAZ. Letöltés helye: <https://www.trtavaz.com.tr/canli-izle> (Letöltve: 2022. 04.16.)
- TRT KURDİ. Letöltés helye: <https://www.trtizle.com/canli/tv/trt-kurdi> (Letöltve: 2022. 04.16.)

- TRT TÜRK. Letöltés helye: <https://www.trtturk.com.tr> (Letöltve: 2022. 04.16.)
- TRT WORLD. Letöltés helye: <https://www.trtworld.com> (Letöltve: 2022. 04.16.)
- TURKEY, DEVELOPMENT CO-OPERATION PROFILES, 2022. OECD. Letöltés helye: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/2dcf1367-en/1/3/2/45/index.html?itemId=/content/publication/2dcf1367-en&csp=177392f5df53d89c9678d0628e39a2c2&itemIGO=oecd&itemContentType=book> (Letöltve: 2022. 04.16.)
- TURKEY SHUTTERS MORE THAN 100 MEDIA OUTLETS AS PURGE CONTINUES (2016). Committee to Protect Journalists. Letöltés helye: <https://cpj.org/2016/07/turkey-shutters-more-than-100-media-outlets-as-pur/> (Letöltve: 2022. 04.16.)
- TURKISH COURT ORDERS RELEASE OF JOURNALISTS DURING THEIR TRIAL (2018). Reuters. Letöltés helye: <https://www.reuters.com/article/us-turkey-security-newspaper/turkish-court-orders-release-of-journalists-during-their-trial-idUSKCN1GL2OR> (Letöltve: 2022. 04.16.)
- TURKISH MAARIF FOUNDATION MADE CONTACTS WITH 70 COUNTRIES (2012). Türkiye Maarif Vakfı. Letöltés helye: <https://www.turkiyemaarif.org/post/7-turkish-maarif-foundation-made-contacts-with-70-countries-334?lang=en> (Letöltve: 2022. 04.14.)
- TURKISH RADIO AND TELEVISION LAW NO. 2954. Letöltés helye: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2017\)011-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2017)011-e) (Letöltve: 2022. 04.16.)
- TÜRKIYE MAARIF VAKFI KANUNU (2022). Türkiye Maarif Vakfı. Letöltés helye: <https://turkiyemaarif.org/page/51-tmf-law-11> (Letöltve: 2022. 04.13.)
- VAKKASOĞLU, VEHBI (2003). İz Bırakanlar – Maneviyat Dünyamızda. Nesil Yayınları.
- WALKER, CHRISTOPHER – LUDWIG, JESSICA (2021). A Full-Spectrum Response to Sharp Power: The Vulnerabilities and Strengths of Open Societies. Letöltés helye: <https://www.ned.org/wp-content/uploads/2021/06/A-Full-Spectrum-Response-to-Sharp-Power-The-Vulnerabilities-and-Strengths-of-Open-Societies-Walker-Ludwig-June-2021.pdf> (Letöltve: 2022, 04.15.).
- WEBB, EDWARD (2014). Changing the Player, Not the Game, Ennahda's Homo islamicus. ASPJ Africa & Francophonie - 1st Quarter. 4–18.

- YAVUZ, M. HAKAN (1999). Towards an Islamic Liberalism? The Nurcu Movement and Fethullah Gülen, *Middle East Journal*, Vol. 53, No. 4., Autumn. 584–605. Letöltés helye: <https://www.jstor.org/stable/4329392?seq=1> (Letöltve: 2022. 04.16.)
- YTB (2022). Letöltés helye: <https://www.ytb.gov.tr/en/international-students/international-student-mobility> (Letöltve: 2022. 04.16.)
- YUNUS EMRE ENSTITÜSÜ (2022). Letöltés helye: <https://www.yee.org.tr/en> (Letöltve: 2022. 04.16.)